

Станіслав ПУЛЬТЕР

ВНЕСОК ІВАНА ФРАНКА У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті зроблено короткий огляд художніх творів І.Я.Франка на педагогічну тематику і літературно-критичних статей з питань освіти та виховання шкільної молоді

В курсі української дитячої літератури творчість Івана Франка займає одне з помітних місць у фаховій підготовці студента-філолога. Хоч він і не був суто дитячим письменником, однак його твори для дітей у тематичному й жанровому плані – це ціла скарбниця золотого фонду вітчизняної дитячої літератури.

На ознайомлення з творчим доробком письменника для дітей та юнацтва за навчальною програмою першого курсу навчання студентів філологічного факультету відводжу по одному лекційному і практичному заняттю.

Орієнтовний перелік питань для з'ясування на лекції може бути такий:

1. Образи дітей в автобіографічних оповіданнях Івана Франка.
2. Твори письменника про школу за часів Австро-Угорської монархії.
3. Казки І.Франка для дітей.
4. Психологічний аспект у зображенні дітей у творах Івана Франка.
5. Іван Франко – теоретик і критик дитячої літератури.

Показово, що для дітей і підлітків І.Я.Франко створив чимало високохудожніх оповідань, які друкувалися в галицькому дитячому журналі "Дзвінок" і видавалися окремими збірками ("Галицькі образки", "На лоні природи" та ін.). Особливе місце займають оповідання автобіографічного характеру, написані як художні спогади про власні дитячі й шкільні роки ("Малий Мирон", "Отець-гуморист", "Гірчичне зерно", "У кузні"). На автобіографічний характер багатьох творів вказував сам автор у передмові до збірки "Малий Мирон та інші оповідання" (1903).

Особливою майстерністю у розкритті дитячої психології відзначаються оповідання письменника "Малий Мирон" та "У кузні".

Головний герой оповідання "Малий Мирон" – "дивна дитина", бо несмілий і непроторний, у голівці снують різні думки, а процес "мислення" доходить до комічних ситуацій (чого сонечко таке маленьке, а тато говорив, що воно велике; здавалось, що людина бачить і чує ротом, а насправді не так). Облитий кров'ю, падає Мирон на підлогу, бо учитель виявив, що він "хлопський син", не знає "як держати перо" на уроці каліграфії. А тому заслуговує покарання.

В оповіданні "У кузні" автор веде розповідь від першої особи, що підкуповує читача своєю безпосередністю. Рудоволосий хлопчина вважає найбільшим своїм щастям знайти місце в куточку кузні, щоб з насолодою спостерігати за ковальською роботою батька і послухати розмови селян, які діляться своїми господарськими турботами. Образ батька, його розповіді з'являються згодом у поемах "Панські жарти" і "Святий Валентій", а уклін матері складе в поезії "Пісня і праця".

Проблемі освіти й виховання І.Франко присвятив ряд творів, написаних на основі життєвих вражень: "Красне писання", "Грицева шкільна наука", "Олівець", "Борис Граб". У листі до Агатангела Кримського (від 8 серпня 1898 р.) І.Франко писав: "Майже всі мої писання пливуть з особливих імпульсів... усі вони напоєні, так сказати, кров'ю мого серця, моїми особистими враженнями і інтересами, усі вони... є частками моєї біографії".

Торкнемось основних проблем вже названих оповідань. В оповіданні "Красне писання" осуджуються садистські методи покарання, запроваджені колишнім панським економом, а тепер "учителем" Вальком. Про схоластику навчання у старій школі йдеться в оповіданні "Грицева шкільна наука". Здібний селянський хлопчик Гриць за рік навчання у школі не здобув ніяких знань і став "туманом" (нерозвинутим), що здатний лише пасти гусей.

У психологічному оповіданні "Олівець" І.Франко подав реалістичну картину: товариш по парті повертає товаришеві знайденого олівця, бо не хоче, щоб той був покараний батьком і учителем.

Про образи позитивних учителів, які виступають як справжні друзі і наставники дітей, розповідаю при аналізі повісті "Борис Граб" і п'єси "Учитель". Втіленням педагогічних чеснот у першому творі виступає учитель гімназії Міхонський, а в другому – сільський учитель, борець за народні права Омелян Ткач.

Переважно дітей І.Франко зображає у творах, присвячених їм. Помітно, що дитячі персонажі є і на сторінках "дорослих" оповідань, повістей та романів: "Лель і Полель", "Великий шум", "Мій злочин", "До світла", "Захар Беркут", "Історія кожуха", "Івась новітній", "Злісний Сидір" та ін. Не можна не згадати новели письменника, де прочулено передано психологічний і соціальний стан селянських дітей ("Мавка (Літня казочка)", "Миктичів дуб", "Довбанюк").

Окреміше місце у творчому доробку Івана Франка займає жанр літературної казки. Казки письменника друкувалися спочатку в дитячому журналі "Дзвінок", а згодом увійшли до збірки "Коли ще звірі говорили" (1899 р.), яка містить 20 казок, запозичених і перероблених із фольклору інших народів – сербського, російського, грецького, німецького та індійського. Його перу належить переклад арабської сатиричної казки "Абу-Касимові капці". Для наймолодших читачів І.Франко написав вірші-казки "Киця" і "Ріпка". Хоч остання є переробкою народної казки, однак автор вводить у казку нові елементи – це ритмізація і римування мови викладу, градація дії, образні порівняння та вживання метафоричних зворотів.

Казки для дітей середнього і старшого віку характеризуються колоритністю авторської казково-оповідної манери: гіперболізація, градація, ретардація, введення сакараментальних магічних чисел, сталих фраз і висловів ("Лис Микита", "Фарбований Лис", "Заєць і Їжак", "Заєць і Медвідь", "Лисичка-кума", "Лисичка-черничка", "Лис і Дрозд", "Королик і Ведмідь" та ін.). Не можна не зазначити, що процес апробації сприймання своїх казок автор проводив на власних дітях, а вже потім, на прохання друзів, зважився на їх друк. Окрім того, що майже всі казки письменника мають соціально-викривальний характер, вони ще й естетично виховують дітей. Це виявляється у підборі цікавих

сюжетів, гострих конфліктів, раптової розв'язки, широкого використання народного гумору і фантазії тощо.

Емоційно сприймаються герої з казок, а частина їхніх імен та прізвищ стали прозвими: Лис Микита, Цап Базилій, Ведмідь Бурмило, Кіт Мурилка, ворон Каркайло, мавпа Фрузя, Лисичка-черничка та ін.

У дитячому читанні широко практикуються також поетичні твори Каменяра: "Дрімать села", "Дивувалась зима", "Навесні" (початок поеми "Лис Микита"), "Тімн", "Товаришам із тюрми", "Веснянки" та ін. Перша літературна (поетична) публікація молодого автора припадає на 1877 рік, де він виступив під псевдонімом Джеджалик у львівському журналі "Друг". Окрім того, можна рекомендувати для читання студентам у перекладі Івана Франка дві пісні з "Одіссеї" Гомера, уривки з "Антигони" й "Електри" Софокла, кількох частин із "Піснi про Нібелунгів", а на широких профілях з іноземною мовою – початок віршованої драми німецькою мовою "Рому і Рем", а польською мовою – віршованої драми "Югурта".

Суспільно-політичні й педагогічні погляди великого Каменяра знайшли яскраве втілення у його публіцистичній спадщині. Насамперед це такі статті: "Женщина-мати" – про роль матері у сімейному вихованні і дитячому читанні, "Байка про байку" (авторська передмова до збірки казок "Коли ще звірі говорили") – значення казки в розвитку і вихованні дитини; проблеми освіти й виховання в Галичині – "Чого хоче "Галицька робітничка громада?", "Праця чехів у галузі освіти", "Літературна мова і діалекти", "Нові матеріали до історії українського вертепа" та ін. А й справді, "творчі інтереси й інтенції Івана Франка, – як зазначав науковець Я.Голобородько, – відзначаються унікальною багатогранністю. Він був митцем-генератором, творцем-мегаінтелектуалом, він був справжнім деміургом, який умів усе й працював у найрізноманітніших жанрах і сферах..."¹.

На практичне заняття студенти підготували невеличкі повідомлення-есе за такими завданнями:

1. Особливості зображення дітей в автобіографічних оповіданнях письменника.
2. Які враження справили на вас твори І.Франка на шкільну тематику?
3. Чим запам'ятались вам твори письменника на історичну тематику? ("Захар Беркут", "Мойсей", "Сон князя Святослава").
4. Розкрийте естетичну красу літературних казок Івана Франка.
5. Вкажіть на погляди І.Франка про освіту й виховання молоді при з'ясуванні змісту його публіцистики.
6. У чому полягає психологізм оповідань письменника про учнів і учителів старої школи?
7. Доведіть, що Іван Франко був видатний поет, прозаїк, перекладач, критик і теоретик дитячої літератури.

Бажано, щоб у робочих студентських записниках з'явилися окремі крилаті вислови видатного письменника на педагогічну тематику: "Школа тримається

¹ Голобородько Я. Іван Франко як лідер української меритократії // Українська література в загальноосвітній школі. – 2006. – № 9. – С. 16.

вчителем", "Яка молодь, таке і майбутнє народу", "Дитяче читання – здоровий корм душі", "Дух, наука, думка й воля – Не уступить пiтьмi поля", "Книги – морська глибина. Хто в них пiрне аж до дна, Той, хоч i труда мав досить, Дивнi перли виносить", "Нам пора для України жити".

Станислав Пультер. Вклад Ивана Франко в развитие украинской детской литературы

В статье сделано краткое обозрение художественных произведений И.Я.Франко на педагогическую тематику и литературно-критических статей по вопросам образования и воспитания школьной молодёжи.

Stanislaw Pul'ter. Ivan Franko's Contribution to the Development of Ukrainian Children's Literature.

The author of the article made a review of I.Franko's art writing on pedagogical problems as well as the literary-critical articles on the matter of school education.